

Akademia Finansów i Biznesu Vistula

JOLANTA ZAŁĘCZNY

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0615-410X>

j.zaleczny@vistula.edu.pl

*Losy rodziny Skierskich odtworzone na podstawie dokumentów
z archiwum rodzinnego*

The Fate of the Skierski Family Reconstructed on the Basis of Documents
from the Family Archives

ABSTRAKT

Celem artykułu jest odtworzenie losów rodziny Skierskich w oparciu o materiały przekazane do Muzeum Niepodległości w Warszawie przez Marię Skierską ze Lwowa, a pośrednio wykazanie przydatności takich zbiorów do badań nad historią osób i rodzin. Zachowane archiwalia, uzupełnione kwerendą w różnorodnych opracowaniach, pozwoliły na nakreślenie losów ludzi z pozoru przeciętnych, a przecież wiele wnoszących do obrazu życia na Kresach. W oparciu o zgromadzoną wiedzę udało się odtworzyć dzieje Skierskich i ich zaangażowanie w życie Lwowa i Polski. Analiza materiałów z archiwum rodzinnego, wzbogacona kwerendą, utwierdza w przekonaniu, że muzealne magazyny wciąż kryją nie tylko niezwykle ciekawe, ale też cenne z punktu widzenia badań historycznych materiały, a ich wykorzystanie wykracza daleko poza prezentację na wystawach o tematyce kresowej. Stanowią one punkt wyjścia do szerszych dociekań naukowych. Odtwarzanie jednostkowych bytów i dziejów rodzin daje możliwość opisywania losów społeczności kresowej w szerszej perspektywie historycznej. Każde takie „odkrycie” ciekawych materiałów w zbiorach muzealnych to wskazanie kolejnych tropów oraz uświadomienie badaczom, jak wiele materiałów z muzealnych kolekcji czeka jeszcze na odkrycie i opracowanie.

Słowa kluczowe: rodzina Skierskich; Muzeum Niepodległości w Warszawie; Lwów; badania biograficzne; archiwalia

Ważną i ciekawą grupę materiałów pozyskiwanych przez archiwa i muzea stanowią spuścizny osób prywatnych i archiwa rodzinne. O ile spuścizny odnoszą

się do osób o uznanym dorobku i znaczącym miejscu w historii, o tyle zbiory rodzinne ukazują nie tylko działalność, lecz także życie prywatne członków rodzin. Stanowią one dla historyka bezcenne źródło wiedzy o życiu społecznym, są podstawą do nakreślenia portretów osób i odtworzenia dziejów rodzin. Zawierają materiały dokumentujące wszystkie etapy życia i działalności (zawodowej, społecznej), ukazują kontakty rodzinne i towarzyskie, zainteresowania, a czasem nawet przemyslenia. Osobiste archiwa wzbogacają też zbiory i kolekcje muzealne, co czyni muzea „strażnikami materiałów archiwalnych”¹. Zdecydowanie szerzej zostały zbadane tego rodzaju materiały zgromadzone w archiwach, natomiast archiwalia ze zbiorów muzealnych wciąż jeszcze czekają na odkrycie, tylko ich część jest bowiem wykorzystywana w procesie przygotowywania ekspozycji, a potem udostępniana na wystawach.

Wiek XIX i szczególnie wiek XX dostarczyły badaczom niezliczoną ilość źródeł historycznych. Z jednej strony jest to powód do radości, z drugiej zaś rodzi problemy z selekcją i analizą. Nadmiar wszelkich dokumentów wynikających z wszechobecnej biurokracji może – jak to obrazowo ujął Olaf Bergman – „doprowadzić wręcz do utonięcia w ich powodzi kolejnych pokoleń historyków”². Pozostaje mieć nadzieję, że historycy, archiwiści i muzealnicy, dobrze przygotowani do prowadzenia badań i opracowywania zbiorów, poradzą sobie z tym problemem.

Wiek XX nieco zmienił charakter archiwów rodzinnych, które nie są przecież zjawiskiem nowym. Od dawna badacze stykają się z archiwami rodów szlacheckich czy ze spuściznami znamienitych członków takich rodzin. Rodzi to wiele problemów, związanych z ich porządkowaniem i opracowywaniem, ale niezmiennie materiały te dostarczają cennych informacji na temat losów zarówno zbiorowych, jak i indywidualnych. Tymi zagadnieniami zajmowało się wielu badaczy, m.in. Helena Polackówna, Piotr Bańkowski, Zygmunt Kolankowski, Bohdan Ryszewski, Andrzej Piber, Karol Buczek. Szereg problemów nasuwa też nazewnictwo. W archiwistyce funkcjonują różne określenia takich zbiorów: archiwum rodowe, rodzinne, rodzinno-majątkowe, archiwum podworskie, spuścizna archiwalna, papiery rodzinne, archiwum osobiste czy archiwum prywatne, rozumiane jako zbiory zarówno jednej osoby, jak i całej rodziny³.

Takie archiwa z ostatnich dwóch stuleci to materiały gromadzone przez członków czy nawet przez pokolenia już nie tylko najzamożniejszych rodów.

¹ L. Stachowski, *Muzea jako strażnicy materiałów archiwalnych*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 1, s. 23–49.

² O. Bergman, *Współczesne muzeum historyczne jako instytucja gromadzenia, przechowywania i udostępniania źródeł historycznych z XIX i XX wieku*, „Muzealnictwo” 2013, t. 54, s. 91.

³ Szerzej na ten temat zob. R. Górski, *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2(2), s. 22–23; A. Kulecka, *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion” 1999, t. 100, s. 70–95.

Współcześnie mamy do czynienia z archiwami przedstawicieli różnych grup społecznych, o zróżnicowanym poziomie zamożności. W skład zbiorów wchodzi – poza dokumentami – fotografie, listy, pamiątki rodzinne. Można też natrafić na notatniki, kalendarzyki, rachunki, wizytówki, rysunki (np. laurki dzieci), pocztówki. Tak zróżnicowana zawartość powoduje dodatkowe trudności w opracowaniu zbioru, ale z punktu widzenia badacza dostarcza niezwykle cenny i pod każdym względem wyjątkowy materiał. Jako zbiór powstały w wyniku działań ludzi przynależących do jednej rodziny stanowi całość, którą charakteryzuje szczególna wartość, określona przez Helenę Polaczkówną jako „węzeł krwi”⁴. Nadaje to zbiorom spójność, ale przy okazji nakłada na osobę opracowującą materiał obowiązek oparcia badań na wnikliwym poznaniu genealogii rodziny. Konieczne jest też żmudne zrekonstruowanie faktów rozproszonych w wielu źródłach archiwalnych i opracowaniach.

Przedmiotem analizy są materiały z archiwum rodziny Skierskich, które trafiły do zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie. Zostały przekazane przez Marię Antoninę Skierską (za pośrednictwem Witolda Szolgini) 10 maja 1994 roku oraz już osobiście, kolejno w latach 2000 i 2001. Po uporządkowaniu dary zostały włączone do Kolekcji Leopolis, powołanej zarządzeniem dyrektora placówki Andrzeja Stawarza z dnia 18 grudnia 1992 roku. Inicjatorami jej utworzenia byli miłośnicy Kresów zrzeszeni w Oddziale Stołecznym Towarzystwa Miłośników Lwowa⁵.

Kolekcja Leopolis – będąca nawiązaniem do tradycji przedwojennego Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa – miała służyć zachowaniu pamięci i upowszechnianiu dziedzictwa historycznego. Planowano systematyczne wzbogacanie jej zakupami, przekazami i darowiznami osób prywatnych i instytucji, obiektami pochodzącymi z wymiany międzymuzealnej czy uzyskiwanymi drogą konkursów zbierackich itp. Środki na zakup zbiorów miały być gromadzone na subkoncie Muzeum, tzw. Funduszu Kolekcji. Niezależnie od charakteru i miejsca przechowywania (Dział Gromadzenia Zbiorów, Dział Ikonografii, Dział Głównego Inwentaryzatora, Biblioteka Muzeum), zbiory miały stanowić samoistną całość.

Muzealna Kolekcja Leopolis powstała na bazie materiałów zbieranych przez osoby o kresowym rodowodzie. Dla nich to zbieractwo było – jak pisał Janusz Wasylkowski – „substytutem niespełnionych miłości, niezrealizowanych ambicji zawodowych, ucieczką w świat fantazji zmieszanej z nieposkromioną wyobraźnią,

---

⁴ H. Polaczkówna, *Uwagi o porządkowaniu prywatnych archiwów rodzinnych*, „Archeion” 1938–1939, t. 16, s. 8.

⁵ Towarzystwo Miłośników Lwowa powstało we Wrocławiu i tam zostało zarejestrowane 22 września 1988 roku. Oddział warszawski zarejestrowano 17 grudnia 1988 roku. Zob. H. Wiórkiewicz, *Kolekcja Leopolis Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *10 lat Muzeum Niepodległości w Warszawie 1990–2000. Księga pamiątkowa*, Warszawa 2000, s. 127.

a nawet ucieczką od złych snów dręczących człowieka na jawie⁶. Istotną częścią zbiorów są materiały z rodzinnych archiwów, które udało się wywieźć z Kresów i przechować do czasów współczesnych w nowych domach. Mają więc teraz wartość szczególną. Z jednej strony stanowią kopalnię wiedzy o życiu rodzin, a z drugiej są cenną pamiątką po „świecie utraconym”. Ponadto, przywołując słowa Władysława Stępniaaka, „dzieje Polski składają się z milionowych jednostkowych przypadków postępowania osób, z których każda w mniejszym lub większym stopniu miała lub ma wpływ na bieg spraw publicznych”⁷ i dlatego tak ważny jest każdy ślad człowieka. W przypadku rodzin kresowych tym ważniejszy, że z tych śladów badacze odtwarzają wiele aspektów życia społecznego, kulturalnego, gospodarczego. W takim ujęciu materiały przechowywane w archiwach rodzinnych są gwarantem zachowania pamięci o ludziach, miejscach, wydarzeniach. Poza cenną wiedzą źródłową dają też – z racji osobistego wymiaru – zupełnie inną perspektywę ludzkich losów.

Przekazane przez Marię Antoninę Skierską materiały to pamiątki i archiwalia lwowskich rodzin Skierskich i Złotnickich z wieku XIX i XX (do roku 1939). Mają one charakter prywatny, ale nie brakuje wśród nich dokumentów urzędowych, takich jak: akty urodzenia, chrztu, ślubu, świadectwa zatrudnienia, papiery majątkowe. Istotnym uzupełnieniem są fotografie i listy. Cały zbiór jest tym cenniejszy, że dotyczy kilku rodzin, a ponadto przechowywany był we Lwowie, gdyż ofiarodawczyni nie opuściła swego miasta.

Wspomniany przekaz został włączony do Kolekcji Leopoldis, a omawiane w tekście archiwalia znajdują się pod dwoma osobnymi sygnaturami: S.1 Dokumenty Marii Skierskiej oraz S.45 Listy Florentyny ze Sturmów Skierskiej do Zofii Romanowiczówny. W pierwszym podzespole znalazły się dokumenty ukazujące losy rodziny Skierskich, a w drugim osobista korespondencja. Kilka dokumentów dotyczących Skierskich znalazło się też w zbiorze oznaczonym sygnaturą S.42 Dokumenty rodziny Józefa Złotnickiego.

Seniorem rodu był Karol Marcjjan Ludwik Skierski, urodzony 30 kwietnia 1821 roku we wsi Grzymała w powiecie stopnickim. Był synem Samuela Skierskiego, który do roku 1843 był kaznodzieją kościoła ewangelicko-reformowanego w Grzymale⁸, oraz Ludwika z Soleckich. W dokumentach jest kopia aktu

⁶ J. Wasylkowski, *Notatki kolekcjonera*, [w:] *Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej. Ziemia i ludzie*, Warszawa 1997, [b.p.].

⁷ *Szef archiwów w Polsce: twórzmy archiwa rodzinne*, 14.07.2016, <https://dzieje.pl/aktualnosci/szef-archiwow-w-polsce-tworzmy-archiwa-rodzinne> (dostęp: 10.02.2021); *Archiwa Państwowe pomogą zadbać o domowe archiwalia*, 18.07.2016, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/archiwa-panstwowe-pomoga-zadbac-o-domowe-archiwalia> (dostęp: 10.02.2021).

⁸ Zob. biogram: K. Bem, *Słownik biograficzny duchownych ewangelicko-reformowanych. Pastorzy i diakonisy Jednoty Małopolskiej i Jednoty Warszawskiej 1815–1939*, Warszawa 2015; *Zbory i senatorowie protestancy w dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. H.M., Warszawa 1904, s. 73. Według Wiktorii Śliwowskiej (*Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie*

urodzenia Karola Skierskiego wydana w 1860 roku. Wynika z niego, że chrzest odbył się 1 czerwca 1821 roku⁹. Niewiele wiadomo o dzieciństwie i młodości Karola Skierskiego. Uczył się najpierw w Pińczowie, a potem w gimnazjum w Kielcach. Po jego ukończeniu zamierzał podjąć studia w Dorpacie. Zaangażował się jednak w działalność patriotyczną. Był członkiem uczniowskiego kółka spiskowego związanego z założoną w Kielcach przez Karola Bogdaszewskiego filią Stowarzyszenia Ludu Polskiego. W 1839 roku został aresztowany i osadzony w kieleckim więzieniu. Zwolniony z powodu złego stanu zdrowia, został wkrótce ponownie zatrzymany i trafił do X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. Postawiono mu zarzut planowania ucieczki do Francji, kradzież dubeltówki, planowanie zabójstwa rosyjskiego feldfebla. Na wniosek Komisji Śledczej z maja 1840 roku został oddany pod sąd wojskowy i skazany na rok ciężkich robót. Decyzją cara Mikołaja I wyrok zamieniono na osiedlenie na Syberii pod dozorem policyjnym. W tym samym roku został zesłany na Syberię; od 1 sierpnia 1840 roku przebywał w okręgu tarskim (gubernia tobolska)¹⁰. W 1841 roku zapadł dodatkowy wyrok w sprawie konfiskaty majątku za przestępstwa polityczne.

Wraz ze Skierskim skazano innych uczniów tego gimnazjum (m.in. Konstantego Drotkiewicza i Adama Kłossowskiego)¹¹. Wszyscy trafili do Tary. Ich nazwiska pojawiają się we wspomnieniach zesłańców. Rufin Piotrowski wymienił Karola Skierskiego w gronie skazanych „na posilenie w okręgu tarskim”¹², natomiast Rafał Błoński zapisał: „(...) przybyło do Tary pięciu zesłanych ziomków, z którymi przypadkiem zdarzyło mi się, jeszcze w Cytadeli, widywać na korytarzu więziennym. W tej liczbie Karol Bogdaszewski (...). Towarzysze Bogdaszewskiego Konstanty Drotkiewicz, Karol Skierski, Adam Kłossowski i Stanisław Biegański pozostali w Tarze, jako skazani na osiedlenie we wsi niezbyt odległej od tego miasta”¹³.

Na zesłaniu Skierski pracował jako pisarz gminny i dozorca warsztatów gorzelnianych¹⁴. Był sekretarzem miejscowego naczelnika oraz kasjerem w propinacjach obwodu tarskiego. Według Błońskiego latem 1846 roku Skierski był

XIX wieku. Słownik biograficzny, Warszawa 1998, s. 554) Samuel Skierski był superintendentem kalwińskim diecezji krakowskiej.

⁹ Muzeum Niepodległości w Warszawie [dalej: MN], zespół A.2 Kolekcja Leopolis, sygn. S.1 [dalej: A.2/1], Kopia aktu urodzenia Karola Marcjana Ludwika Skierskiego, Kielce, 10/22 marca 1860, k. 45–46.

¹⁰ W. Śliwowska, *op. cit.*, s. 554–555; M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków 1928, s. 132.

¹¹ *Obwieszczenia sądowe i administracyjne*, „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” 1842, nr 248, s. 1868.

¹² *Pamiętniki z pobytu na Syberii Rufina Piotrowskiego*, t. 3, Poznań 1861, s. 5.

¹³ *Pobyt na Syberii Rafała Błońskiego przez niego samego w Rzymie opisany w 1865 roku*, Kraków 1873, s. 26.

¹⁴ M. Janik, *op. cit.*, s. 208.

sekretarzem naczelnika Jekateryńskiego Zawodu¹⁵. W 1848 roku przebywał w Tarze¹⁶, a w 1855 roku mieszkał – jak podaje Wiktoria Śliwowska – w Omsku. Na zesłaniu ożenił się z sybiraczką Elżbietą z Okoniewskich (ur. około 1829 roku)¹⁷. Z tego związku 13 października 1851 roku w Tarze (gubernia tobolska) urodził się syn Ludwik. Jak wynika z dokumentów, dziecko zostało ochrzczone z wody w dniu narodzin, a jego rodzicami chrzestnymi byli Agnieszka Orlicka i Piotr Wysocki. Ponownie Ludwik został ochrzczony już po powrocie do kraju, 3 kwietnia 1863 roku. Akt chrztu został wystawiony 18 kwietnia 1863 roku w parafii mokrolipskiej w powiecie zamojskim (gubernia lubelska)¹⁸.

W 1856 roku Karol Skierski uzyskał zgodę na powrót do kraju. Powrócił w 1857 roku. Początkowo przebywał w Warszawie, pozostając przez trzy miesiące pod dozorem carskiej policji. Rok później zamieszkał w Stopnicy. Chcąc zapewnić sobie i rodzinie środki utrzymania, starał się o posadę w administracji leśnej w Ordynacji Zamojskich. Z późniejszej korespondencji Skierskiego z zarządem Klucza Zwierzynieckiego Ordynacji Zamojskiej wynika, że 1 lipca 1858 roku objął posadę kasjera w kluczu tworyczowskim¹⁹. Początkowo mieszkał w Radecznicy i pozostawał pod dozorem policji. Na tym stanowisku pracował do 1864 roku. W dniu 10 stycznia 1860 roku zmarła jego żona Elżbieta. Po przeniesieniu zarządu do Zwierzyńca został mianowany nadleśniczym w leśnictwie Stary Zamość (do lipca 1876 roku). W Ordynacji Zamojskich – co podkreśla Michał Mroczek – często zatrudniano zesłańców, starano się dać im posadę nawet w przypadku braku kwalifikacji²⁰.

Ze wspomnień spisanych przez Florentynę, drugą żonę Karola Skierskiego, wynika, że był on zaangażowany w wydarzenia 1863 roku. Choć doświadczył tragizmu zesłania, to nie pozostał obojętny. Jego postawa potwierdza fakt, że powracający z zesłania „byli dla duszy polskiej ciągle żywym protestem przeciw pogodzeniu się z niewolą narodu i podtrzymywali w niej potrzebne ognisko świętego buntu”²¹.

¹⁵ *Pobył na Syberii Rafała Blońskiego...*, s. 96.

¹⁶ M. Janik, *op. cit.*, s. 216.

¹⁷ O tym małżeństwie pisała Florentyna Skierska w swoim pamiętniku (został przekazany przez Marię Skierską do Muzeum Literatury w Warszawie), że zostało ono niejako wymuszone sytuacją, a ślub zawarty został w cerkwi prawosławnej.

¹⁸ MN, A.2/1, Wypis z Księgi – akt urodzenia Ludwika Skierskiego, Szczepieszyn, 8/20 kwietnia 1863, k. 47–48.

¹⁹ MN, A.2/1, Pismo (Karola Skierskiego) do Rządcy Klucza Tworyczowskiego dóbr Ordynacji Zamojskiej z prośbą o uregulowanie rachunku z wziętej przez niego zaliczki na podróż do Warszawy w 1863 roku, Radecznicza, 11 lipca 1864, k. 80–82.

²⁰ M. Mroczek, *Administracja gospodarcza dóbr Ordynacji Zamojskiej w latach 1864–1914. Uwarunkowania – organizacja – ludzie*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, red. A. Górak, K. Łatawiec, D. Magier, t. 3, cz. 2, Lublin–Siedlce 2010, s. 470.

²¹ M. Janik, *op. cit.*, s. 403.

Najpierw wspierał powstańców finansowo, a potem organizacyjnie, być może też wstąpił do oddziału powstańczego. W opracowaniach dotyczących powstania można znaleźć liczne wzmianki o włączeniu się w te działania wielu pracowników Ordynacji Zamojskich. Zdaniem Gertrudy Sowińskiej „grupę spiskową w Zwierzycu tworzyli młodzi urzędnicy i funkcjonariusze ordynacy na czele z kasjerem browaru Władysławem Kurkiewiczem i współdziałającym z nim kapelanem zwierzynieckim księdzem Serepionem Chmurskim”²².

Za tę działalność Skierski został aresztowany i osadzony najpierw w więzieniu śledczym w Janowie, a potem w Lublinie. Czekala go zsyłka na Sybir. Uratowało go wpłacenie pieniędzy przez ordynata Zamojskiego. W tej sytuacji – oficjalnie z powodu braku dowodów – 28 grudnia 1865 roku został uniewinniony²³. Znalazł się pod nadzorem policji i nie mógł opuszczać miejsca pobytu²⁴. Tę część życia Karola Skierskiego Florentyna skomentowała następującymi słowami: „Prócz bólu walki i niepokoju nic nie zaznał w życiu”²⁵.

Jego życie uległo zmianie, gdy poznał Florentynę Sturmównę. Zafascynowała ją przeszłość Karola, a jego – zapewne patriotyczne zaangażowanie młodej kobiety. Florentyna urodziła się 4 maja 1839 roku w Brodach w rodzinie Franciszka i Justyny z domu Praun (1. voto Rieger)²⁶. Miała starszą siostrę, Henrykę Sturmównę, zwaną Dysią²⁷, oraz przyrodnie rodzeństwo: Klarę i Władysława Riegerów. Wraz z Henryką i Klarą była zaangażowana w działalność patriotyczną. Edukację pobierała na pensji Felicji Wasilewskiej we Lwowie, gdzie poznała Zofię Romanowiczównę. Była jedną z wielu jej przyjaciółek; pod koniec życia prowadziła jej dom. Dowodem łączącej je przyjaźni są zachowane listy Florentyny do Zofii. Można w nich odnaleźć wiele informacji na temat jej młodości i życia rodzinnego²⁸.

²² G. Sowińska, *Zamojszczyzna w powstaniu styczniowym*, „Annales UMCS. Sectio F” 1993, t. 48, s. 113.

²³ Zofia Romanowiczówna (*Dziennik lwowski*, t. 1: 1842–1887, Warszawa 2005, s. 335) zanotowała pod datą 28 grudnia 1865 roku: „Karol Skierski wolny! Kamila Skierska uszczęśliwiona”. Kamila to zapewne jedna z sióstr Karola.

²⁴ Informacje wynotowane przez Helenę Wiórkiewicz z pamiętnika Skierskiej (pamiętnik Florentyny Skierskiej, zawierający m.in. wspomnienie o mężu Karolu Skierskim napisane dla synów w grudniu 1888 roku we Lwowie, nosił tytuł: *Dla moich synów. Wspomnienie*).

²⁵ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 4 lutego 1868 roku, k. 132.

²⁶ MN, A.2/1, Kopia aktu chrztu Florentyny Julii Sturm ur. 4 maja 1839 roku w Brodach, chrzest 18 maja 1839 roku tamże, kopia wystawiona w Brodach 30 września 1867 roku, k. 49.

²⁷ Henryka wstąpiła do klasztoru w Jazłowcu, gdzie pozostała do śmierci (zm. 12 marca 1877).

²⁸ Zob. J. Załączny, *Kobiecte troski, pasje i marzenia w listach Florentyny Skierskiej (1839–1890) do przyjaciółki Zofii Romanowiczówny*, [w:] *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 7: *Prywatne światy zamknięte w listach*, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018, s. 149–163; eadem, *Kobieta, przyjaciółka, żona, matka... Portret Florentyny ze Sturmów Skierskiej*

Dziewczęta postawiły sobie za cel nieustanne kształcenie i doskonalenie, budzenie uczuć patriotycznych, naukę literatury i historii, szerzenie czytelnictwa, dbałość o język i stałą pracę dla ludu. Flora (Florentyna) i Henryka Sturmówna oraz Klara z Riegerów Majewska i Zofia Romanowiczówna utworzyły pierwszą czytelnię ludową w Sokalu. Kolejne powstały w Brodach, Olesku, Rudkach, Gródku. Co niedzielę dziewczęta wypożyczały tam okolicznym mieszkańcom książki, a także bezpłatnie – w swoich domach lub pomieszczeniach klasztornych – nauczały historii i literatury²⁹. Przywiązywały dużą wagę do rozbudzania uczuć narodowych. Florentyna aktywnie zaangażowała się w działalność stowarzyszenia Klaudynek³⁰. Siostry Sturmówny i Zofia Romanowiczówna należały do grona inicjatorek założonego w lipcu 1860 roku Towarzystwa Oszczędności, które zbierało środki „dla sprawy narodowej”³¹.

Flora wraz z koleżankami zaangażowała się w opiekę nad rannymi powstańcami. W 1863 roku ojcowie bernardyni zorganizowali w klasztorze w Sokalu lazaret. Administrację prowadziła Klara z Riegerów Majewska. Wraz z przyrodnią siostrą Florentyną Sturmówną opiekowały się rannymi, opatrywały rany, asystowały przy operacjach niczym prawdziwe siostry miłosierdzia³². Flora podziwiała tych ludzi; „widok tych chorych cierpiących za wielką świętą sprawę, cierpiących z taką rezygnacją, z taką spokojnością, bez jęku, bez skargi, bez stracenia przez cierpienie tego świętego zapału”³³ napawał ją wiarą, ale jednocześnie bolało ją, że ten zapał młodych zostanie zmarnowany przez złe zarządzanie i niewiarę starszych. Posługę rannym traktowała jako patriotyczny obowiązek. Pisała: „Ja zawsze jednakowo spokojna i szczęśliwa, że choć w tak małej części przez pielęgnowanie tych, którzy cierpią za sprawę i jej samej trochę służyć”³⁴.

Ogromne zmiany w życiu Florentyny przyniósł rok 1867, kiedy przyjęła oświadczyzny Karola Skierskiego. Ten fakt skomentowała Romanowiczówna: „(...) więc nie wiem czy go pokochała, czy to poświęcenie, nie wiem, jaki on jest, prócz tego, że zacy i najlepszy Polak, a chciałabym, żeby był najdoskonalszym z ludzi, dla jej szczęścia”³⁵. Florentyna była pod wrażeniem przeszłości Karola

wylaniający się z listów do Zofii Romanowiczówny (z Kolekcji Leopoldis), „Niepodległość i Pamięć” 2015, nr 3(51), s. 79–112.

²⁹ Z. Romanowiczówna, *Klaudyńki*, Lwów 1913, s. 8, 12, 18–19.

³⁰ Należała do niego wraz z siostrami – Henryką i Klarą, a także z Zofią Romanowiczówną i Pauliną Skierską (być może siostrą Karola; zob. *ibidem*, s. 6). Członkinie Stowarzyszenia im. Klauдії Potockiej uczestniczyły też w manifestacjach patriotycznych, nosiły czarne krzyżyki. Zob. A. Bałabanówna, *Lwowianki w roku 1863*, Lwów 1932, [b.p.].

³¹ M. Bruchnalska, *Ciche bohaterki*, Miejsce Piastowe 1933, s. 120.

³² Z. Romanowiczówna, *Klaudyńki...*, s. 23; M. Bruchnalska, *op. cit.*, s. 308; Z. z Chmurowiczów Chmurowiczowa, *Kobiety Małopolski w r. 1863/64*, „Kronika Powszechna” 1913, nr 5, s. 94.

³³ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny wiosna 1863 roku, k. 41.

³⁴ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny jesień 1863 roku, s. 48.

³⁵ Z. Romanowiczówna, *Dziennik...*, t. 1, s. 433.

Skierskiego, uważała go za człowieka niezwykle zacnego, była przekonana, że „trudno już chyba o zacniejszego”³⁶. Ślub odbył się 4 listopada 1867 roku³⁷ w starym modrzewiowym kościele w Tomaszowie, a udzielał go ks. Feliks Kwiatkowski. Obecna na uroczystości przyjaciółki Zofia Romanowiczówna zanotowała w swoim dzienniku, że ślub był śliczny, panna młoda uroczą i swobodną, a Karol Skierski „bardzo już niemłody, ale pociągający wyrazem uczucia i prawości”³⁸. W liście do przyjaciółki z 2 listopada 1873 roku Florentyna – wspominając wydarzenia sprzed sześciu lat – pisała również, że „śliczny to był ślub”³⁹.

Praca Skierskiego w Ordynacji Zamoyskich wiązała się z koniecznością zmiany miejsca zamieszkania, licznymi wyjazdami, pracą w terenie. Skierscy mieszkali w Starym Zamościu, potem w Strzelcach, a w 1880 roku w Smólnie⁴⁰. Jak zapisała Florentyna w liście do przyjaciółki, „co rok każdemu w Ordynacji grozi przeniesienie mogą nas umieścić tam, gdzie ani mieszkania ani ogrodu tak miłego nie będzie a co najważniejsze gdzieś daleko w jaki kąt uboczny (...)”⁴¹.

W Starym Zamościu 20 kwietnia 1869 roku urodził się pierworodny syn Michał Samuel (zmarł w październiku 1890 roku). Drugie imię otrzymał po dziadku ze strony ojca, Samuelu Skierskim⁴². Potem na świat przychodziły kolejne dzieci: Kazimierz (23 października 1871)⁴³, Zofia Katarzyna (30 kwietnia 1873⁴⁴; zmarła 25 maja 1883 roku w Niżniowie⁴⁵), Włodzimierz Karol (26 stycznia 1876)⁴⁶. Najmłodsza córka Maria Wanda urodziła się 21 października 1877 roku w Strzelcach⁴⁷.

³⁶ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 6 września 1867 roku, k. 112–113.

³⁷ MN, A.2/1, Akt małżeństwa zawartego w Tomaszowie 4 listopada 1867 r. między Karolem Skierskim a Florentyną Julią Sturm, wypis z Akt Religijno-Cywilnych znajdujących się w parafii tomaszowskiej, k. 52–53.

³⁸ Z. Romanowiczówna, *Dziennik...*, t. 1, s. 439.

³⁹ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 2 listopada 1873 roku, k. 164.

⁴⁰ Nie wiadomo, czy właśnie przeniesienie do Smólna było efektem interwencji Zofii Romanowiczówny, która w swoim dzienniku w 1880 roku wspomniała o interwencji w sprawie Skierskiego u Józefa Zienkiewicza. Zob. Z. Romanowiczówna, *Dziennik...*, t. 1, s. 600.

⁴¹ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 8 maja 1871 roku, k. 150.

⁴² MN, A.2/1, Akt urodzenia Testimonium Ortus Michała Samuela Skierskiego ur. 22 kwietnia 1869 roku, ochrzczonego 13 czerwca 1869 roku, k. 56.

⁴³ MN, A.2/1, Testimonium Ortus Kazimierza Skierskiego ur. 23 października 1871 roku, ochrzczonego 24 października 1871 roku, Stary Zamość, 12 lutego 1874, k. 63.

⁴⁴ MN, A.2/1, Odpis aktu urodzenia i chrztu Zofii Katarzyny Skierskiej ur. 30 kwietnia 1873 roku, chrzest 29 kwietnia 1873 roku, Stary Zamość, 14/26 marca 1874, k. 64–65.

⁴⁵ Z. Romanowiczówna, *Dziennik...*, t. 1, s. 655.

⁴⁶ MN, A.2/1, Akt urodzenia Włodzimierza Karola Skierskiego ur. 26 stycznia 1876 roku, Stary Zamość, 10/22 września 1876, k. 71.

⁴⁷ MN, A.2/1, Odpis aktu urodzenia Marii Wandy Skierskiej ur. 9/21 listopada 1877 roku we wsi Strzelce, ochrzczonej 14/26 grudnia 1877 roku w Dubience, poświadczony wypis, Dubienka, 29 czerwca/11 lipca 1878, k. 73.

Karol Skierski zabiegał o zapewnienie bytu rodzinie, ale relacje z zarządem Ordynacji nie zawsze były zadowalające. Jak już wspomniano, był nadleśniczym w leśnictwie Zamość Stary⁴⁸. Posadę tę zajmował do 1 lipca 1876 roku⁴⁹. Potem (do roku 1878) był kasjerem i pomocnikiem rządcy w dobrach Strzelce⁵⁰. Zdaniem rządcy Klucza Zwierzynieckiego Rosmanna, Skierski „przez cały czas 18-letniej służby sprawował się wzorowo, wypełniając powierzone mu obowiązki z zupełnym zadowoleniem zarządu”⁵¹. Skierski przekonywał, że było to 20 lat, co zresztą próbował wyjaśnić w przywołanej korespondencji. W liście do plenipotenta dóbr Ordynacji Zamojskiej z 16 grudnia 1878 roku podkreślał, że był „na usługach ordynata Zamoyskiego nie 18 ale 20 lat”⁵². W 1878 roku Skierski stracił pracę i prawo do emerytury⁵³. Te kłopoty spowodowały zmiany miejsca zamieszkania. Skierscy mieszkali w Brodach, a potem w Smólnie. Sytuacja ta była – co jest zrozumiałe – bardzo stresująca zarówno dla niego, jak i dla rodziny⁵⁴.

Jeśli chodzi o syna z pierwszego małżeństwa, to w związku z pracą Skierskiego w Ordynacji Zamojskiej Ludwik został w 1874 roku umieszczony na koszt Ordynacji w zakładach mechanicznych Kolei Żelaznej Terespolskiej, gdzie uczył się zawodu maszynisty⁵⁵. O jego życiu niewiele wiadomo. W 1887 roku przebywał z rodziną w Skierniewicach, gdzie odwiedziła go Florentyna⁵⁶.

---

⁴⁸ MN, A.2/1, Pismo Rządcy Klucza Zwierzynieckiego dóbr Ordynacji Zamojskiej (Kwapińskiego?) do nadleśniczego Leśnictwa Stary Zamość Karola Skierskiego o gratyfikacji 300 rubli srebrnem, do odbioru w Kasie Klucza, Zwierzyniec, 10 maja 1875, k. 83.

⁴⁹ MN, A.2/1, List Karola Skierskiego do ordynata Zamojskiego w związku z żądaniem lustratora lasów Klucza Zwierzynieckiego, aby podał się do dymisji, Zwierzyniec, 27 maja 1876, k. 84–87.

⁵⁰ MN, A.2/1, Pismo nr 472 Rządcy Klucza Zwierzynieckiego Rosmanna do Karola Skierskiego. Świadcstwo jego pracy w dobrach Ordynacji Zamojskiej w latach 1858–1876, Zwierzyniec, 20 sierpnia 1878, k. 88; Kopia listu Karola Skierskiego do Plenipotenta w dobrach Ordynacji Zamojskiej z 29 października 1878 roku, k. 89–92; Pismo Plenipotenta Jeneralnego Hr. Tomasza Ordynata Zamoyskiego do Karola Skierskiego, odpowiedź na jego list z 29 października 1878 roku, dotyczące przebiegu pracy i rozliczenia różnych rachunków, Zwierzyniec, 16 grudnia 1878, k. 93–96.

⁵¹ MN, A.2/1, Pismo nr 472 Rządcy Klucza Zwierzynieckiego Rosmanna do Karola Skierskiego – świadcstwo jego pracy w dobrach Ordynacji Zamojskiej w latach 1858–1876, Zwierzyniec, 20 sierpnia 1878, k. 88.

⁵² MN, A.2/1, List Karola Skierskiego do Plenipotenta Dóbr Ordynacji Zamojskiej, dotyczący przebiegu służby, [b.m.], [b.d.], k. 97–100.

⁵³ MN, A.2/1, List Karola Skierskiego do żony Florentyny, Maziarnia, 25 maja 1878, k. 101–104.

⁵⁴ Florentyna napisała w liście do przyjaciółki: „A co najbardziej rozstraja to ciągle niezadowolenie męża nie może się tu w żaden sposób zaaklimatyzować wszystko mu przeciwne wszystko złe, nie ma powodu czem się i zachwycać ale tak absolutnie wszystko ze złej strony widzieć to także niedobrze” (MN, A.2/45, k. 219).

⁵⁵ W Śliwowska, *op. cit.*, s. 555.

⁵⁶ Wspominała o tym Florentyna Skierska (żona Karola) w liście do Zofii Romanowiczówny (MN, A.2/45, list z 13 maja 1887 roku, k. 285).

Karol Skierski zmarł 7 listopada 1880 roku⁵⁷. Został pochowany na cmentarzu w Brodach. Wdowa z czwórką dzieci znalazła się w trudnym położeniu⁵⁸. Miała świadomość, że jej los w dużej mierze zależy od decyzji i wsparcia rodziny. Pisała o tym 18 listopada 1880 roku w liście do Zofii: „Jeszcze nie wiem, co wymyśli dla mnie zacna moja rodzina zdałam się na nich z ufnością, ale naturalnie że znów przed zimą ruszać się trzeba. Cóż robić jak komu tułacze życie przeznaczone”⁵⁹.

Wraz z dziećmi (Zosią, Kaziem, Włodziem i Michasiem⁶⁰) wielokrotnie zmieniała miejsce zamieszkania. Osiadła w Poturzycy⁶¹, potem mieszkała w Bolechowie, gdzie wynajmowała mieszkanie i opiekowała się chorą nerwowo kobietą⁶². W październiku 1886 roku podjęła decyzję o powrocie do Lwowa. Zarabiała na utrzymanie siebie i dzieci syciem⁶³.

Przywiązywała dużą wagę do kształcenia synów: Włodzimierz w 1888 roku zdał egzamin do gimnazjum, a starszy Michał miał – za namową Klary Majewskiej – zostać ślusarzem mechanikiem. Matka zastanawiała się, „czy ja nie mogę zrobić z niego nic lepszego jak wyrobnika przy warsztatach kolejowych”⁶⁴.

Florentyna Skierska zmarła 26 września 1890 roku we Lwowie⁶⁵. Synowie bardzo rozpaczali – Włodzimierz płakał jak małe dziecko, a Kazimierz „był jak martwy, nie dawał się oderwać od matki przez te 3 dni okropne”⁶⁶. W tym samym roku zmarł najstarszy syn Skierskich – Michał. Zofia Romanowiczówna zanotowała: „Michaś też umiera, dobrze, że ona tego nie widzi”⁶⁷. Dwoch synów pozostało pod opieką rodziny. Opiekunami małoletnich chłopców Są

⁵⁷ MN, A.2/1, Testimonium Mortis Karola Skierskiego, zmarłego 7 listopada 1880 roku, wystawione przez parafię Podwyższenia Św. Krzyża w Brodach, 1 marca 1889, k. 74.

⁵⁸ Zofia Romanowiczówna (*Dziennik...*, t. 1, s. 608) zanotowała: „Biedna Florunia! Nie tylko dla serca jej cios bolesny, ale i okropne położenie, z czworgiem drobnych dzieci, w niedostatku”.

⁵⁹ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 18 listopada 1880 roku, k. 243–244.

⁶⁰ Wymienienie w listach imion tej czwórki oznacza, że nie żyła już wtedy najmłodsza córka – Maria Wanda. Zmarła prawdopodobnie w 1878 roku, bo w liście do Zofii z grudnia 1878 roku Florentyna opisała swoją rozpacz i chęć przytulenia się do „jej mogiłki przynajmniej (...). Dziś choć mi jej grób również drogi, już jej tu nie ma na ziemi ale dalej tęsknię” (MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z grudnia 1878 roku, k. 215).

⁶¹ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 15 sierpnia 1883 roku, k. 261.

⁶² MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 14 września 1886 roku, k. 267–268.

⁶³ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 7 sierpnia 1888 roku, k. 302.

⁶⁴ MN, A.2/45, List Florentyny Skierskiej do Zofii Romanowiczówny z 6 lipca 1888 roku, k. 298.

⁶⁵ MN, A.2/1, Testimonium Mortis Florentyny Skierskiej zmarłej 26 września 1890 roku, wystawione przez ks. Jana Kaczorowskiego z parafii św. Andrzeja Apostoła, Lwów, 3 października 1890, k. 75.

⁶⁶ Z. Romanowiczówna, *Dziennik lwowski*, t. 2: 1888–1930, Warszawa 2005, s. 49.

⁶⁷ *Ibidem*.

Powiatowy we Lwowie ustanowił Władysława Riegera (1804–1897), brata przyrodniego Florentyny oraz syna jej matki Justyny Sturm z pierwszego małżeństwa⁶⁸. Nic nie wiadomo o dorastaniu synów Florentyny. W dzienniku Romanowiczówny jest tylko wzmianka o oddaniu Kazimierza na naukę do drukarza. Na nic zdały się jej sugestie, aby znaleźć mu lepsze miejsce, bo zapewne zmarłą matkę bardzo bolały tak niski poziom edukacji syna; zdecydowały względy finansowe⁶⁹.

W omawianym zespole jest tylko jeden dokument dotyczący Kazimierza Skierskiego⁷⁰, natomiast pozostałe materiały związane są z osobą Włodzimierza i jego rodziną. Włodzimierz Karol Skierski (ur. 1871) był zawodowo związany z Lwowem. W okresie od 1 sierpnia 1894 do 1 września 1897 roku był praktykantem, a potem (od 1 września 1897 do 30 września 1899 roku) był pomocnikiem w sklepie Mikołaja Ludwiga we Lwowie (ulica Halicka 14)⁷¹. Następnie pracował w lwowskiej firmie F.M. Złotnicki Wytwórnia i Skład Pomocy Naukowych. Jego zatrudnienie od 1 czerwca 1900 do 10 grudnia 1939 roku poświadcza świadectwo pracy wystawione przez Stefanię Złotnicką w 1939 roku⁷². Zatrudniony był tam na stanowisku sprzedawcy, a następnie kierownika działu sprzedaży. Zapewne był solidnym pracownikiem, skoro po dwóch latach pracy, 1 czerwca 1902 roku, otrzymał podwyżkę pensji⁷³, a potem został współnikiem właściciela firmy.

Warto przypomnieć, czym zajmowała się firma Złotnickiego. Założona w 1893 roku, wyposażała pracownie fizyczne, chemiczne, biologiczne. Dostarczała mikroskopy, akwaria, terraria, preparaty zoologiczne, modele anatomiczne, mapy geograficzne i historyczne, globusy. Firma posiadała własną pracownię mechaniczną i dermoplastyczną⁷⁴. Przyrządy i modele do nauczania fizyki, chemii i biologii pochodziły z własnej pracowni, ale były również sprowadzane z wytwórni zagranicznych. Firma miała wyłączność na rozprowadzanie na terenie

⁶⁸ MN, A.2/1, Pismo Sądu Powiatowego we Lwowie L.63106 do Władysława Riegera, dyrektora Banku Hipotecznego, o ustanowieniu go opiekunem nad małoletnimi Kazimierzem i Włodzimierzem Skierskimi, Lwów, 18 grudnia 1890, k. 76; Pismo – załącznik Sądu Powiatowego we Lwowie do Władysława Riegera w sprawie stawienia się w sądzie w celu złożenia ślubowania obowiązków opiekuńczych nad nieletnimi Kazimierzem i Włodzimierzem Skierskimi, od dnia 19 stycznia 1891 roku, dopisek ołówkiem: „19 I 91 złożyłem przyrzeczenie”, k. 77.

⁶⁹ Z. Romanowiczówna, *Dziennik...*, t. 2, s. 49.

⁷⁰ MN, A.2/1, Karta przynależności, mocą której Magistrat m. Lwowa stwierdza, że Kazimierz Skierski posiada prawo swojszczyzny w gminie miasta Lwowa, Lwów, 13 grudnia 1911, k. 107.

⁷¹ MN, A.2/1, Świadectwo pracy Włodzimierza Karola Skierskiego, k. 109.

⁷² MN, A.2/1, Świadectwo pracy Włodzimierza Skierskiego wystawione przez firmę „F.M. Złotnicki Wytwórnia i Skład Pomocy Naukowych we Lwowie Pasaż Hausmana 8”, k. 118.

⁷³ MN, A.2/42, Pismo Franciszka Mariana Złotnickiego do Włodzimierza Skierskiego, k. 48–50.

⁷⁴ *Atlas Inżynierów i Techników w Polsce*, t. 1, cz. 4, s. 26.

Galicji Wschodniej mikroskopów C. Reicherta⁷⁵. Złotnicki dostarczał przyrządy do pracowni szkolnych⁷⁶ oraz wypychane zwierzęta i ptaki⁷⁷. Jego usługi były cenione przez dyrektorów placówek oświatowych na terenie Galicji⁷⁸.

Firma mieściła się najpierw przy ulicy Jagiellońskiej 8⁷⁹, a potem w Pasażu Hausmana pod numerem 8. Była szeroko reklamowana, np. w opracowaniu *Dziesięciolecie wojsk VI Okręgu Korpusu*⁸⁰, *Małym skorowidzu przemysłu rodzimego*⁸¹, w opracowaniu okolicznościowym dedykowanym Piłsudskiemu⁸² oraz na łamach prasy⁸³.

W 1913 roku został sporządzony przez Franciszka Mariana Złotnickiego zapis dotyczący podziału majątku między członków rodziny po jego śmierci⁸⁴. Potem, 1 lipca 1914 roku, została zawiązana spółka między Franciszkiem Marianem Złotnickim z jednej strony a Romanem Złotnickim i Włodzimierzem Skierskim z drugiej⁸⁵. Franciszek Marian Złotnicki zmarł we Lwowie 17 listopada 1918 roku. Majątek został podzielony zgodnie z testamentem uchwałą Sądu Powiatowego we Lwowie z dnia 4 maja 1920 roku⁸⁶. Jak wynika z dokumentów, firma była prowadzona przez Stefanię Złotnicką i Włodzimierza Skierskiego do 10 grudnia 1939 roku, czyli do czasu upaństwowienia⁸⁷.

⁷⁵ *Kalendarzyk Profesorski na rok 1913*, Lwów 1913, s. XXV.

⁷⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum V imienia hetmana Stanisława Żółkiewskiego we Lwowie za rok szkolny 1925/6*, Lwów 1926, s. 7.

⁷⁷ *Mały skorowidz przemysłu rodzimego*, Lwów 1913, s. 64.

⁷⁸ MN, A.2/42, Prospekt reklamowy firmy Franciszka Mariana Złotnickiego wraz z wyrazami uznania od dyrektorów i profesorów szkół z Galicji (teksty w języku polskim i ukraińskim), Lwów, sierpień 1909, k. 51–53.

⁷⁹ Środki naukowe dla zoologii, Naturwissenschaftliche Handlung Złotnicki M., Jagiellońska 8, *Księga adresowa Król. Stoł. Miasta Lwowa*, R. I, Lwów 1897, s. 182.

⁸⁰ *Dziesięciolecie wojsk VI Okręgu Korpusu*, Lwów 1928, reklama nr 16.

⁸¹ *Mały skorowidz...*, s. 10.

⁸² *Orłęta w dniu imienin Wodza Narodu*, Lwów 1932, s. 23.

⁸³ „Życie Techniczne” 1936, nr 7–8. Sklep Złotnickiego opisał Marian Hemar w wierszu *Muezzin*.

⁸⁴ MN, A.2/42, Zasadnicze „punkta spuścizny” sporządzone przez Franciszka Mariana Złotnickiego, regulujące podział majątku między członków rodziny po śmierci właściciela Zakładu Środków Naukowych p.n. „F.M. Złotnicki” we Lwowie, Lwów, maj 1913, k. 54.

⁸⁵ MN, A.2/42, Kontrakt spółki zawarty między Franciszkiem Marianem Złotnickim z jednej strony a Romanem Złotnickim i Włodzimierzem Skierskim z drugiej w sprawie wspólnictwa – udziału w firmie „F.M. Złotnicki” we Lwowie Pasaż Hausmana 8, z dniem 1 lipca 1914 roku, k. 55–62.

⁸⁶ MN, A.2/42, Uchwała Sądu Powiatowego S.I. we Lwowie Oddział XVIII z dnia 4 maja 1920 w sprawie spadkowej po Franciszku Marianie Złotnickim zmarłym we Lwowie 17 listopada 1918 roku, k. 69; Dekret przyznania spadku po Franciszku Marianie Złotnickim zmarłym we Lwowie 17 listopada 1918 roku, na podstawie testamentu z czerwca 1913 roku, wydany przez Sąd Powiatowy S.I. we Lwowie Oddział XVIII, Lwów, 16 lutego 1921, k. 70–72.

⁸⁷ MN, A.2/42, Inwentarz firmy „F.M. Złotnicki” we Lwowie za rok 1937, podpisany 31 grudnia 1937 roku przez Stefanię Złotnicką i Włodzimierza Skierskiego, k. 73–86.

Służbę wojskową Włodzimierz Skierski odbył w CK Batalionie Zapasowym 30. Pułku Piechoty⁸⁸ stacjonującym we Lwowie. W sierpniu 1920 roku był członkiem Ochotniczej Legii Obywatelskiej we Lwowie⁸⁹. Za zaangażowanie na rzecz obrony miasta został uhonorowany odznaką „Orlęta” oraz odznaką „Zasłużonemu za dzielną i wytrwałą służbę w Miejskiej Straży Obywatelskiej”. Przyznane Włodzimierzowi Skierskiemu dyplomy do odznaki honorowej „Orlęta” i odznaki za Służbę w Straży Obywatelskiej podczas oblężenia Lwowa w latach 1918–1919 jego córka Maria przekazała do Muzeum Niepodległości w Warszawie.

Skierski poślubił Marię Aurelię Józefinę Złotnicką. Ślub odbył się 12 kwietnia 1903 roku we Lwowie⁹⁰. Maria Złotnicka była córką Franciszka Ksawerego Mariana i Marii z domu Weisser. Urodziła się 11 października 1872 roku we Lwowie, zmarła 9 lutego 1933 roku we Lwowie⁹¹.

W ten sposób związały się losy dwóch rodzin. W Kolekcji Leopoldis znajdują się dokumenty rodziny Złotnickich przekazane do Muzeum przez Marię Skierską⁹². Stanowią one cenny materiał do badań na dziejami obu rodzin, a także nad życiem społeczeństwa Lwowa.

Włodzimierz i Maria Aurelia Skierscy mieli dwie córki: Janinę (ur. ok. 1903, zm. 12 listopada 1909 roku w wieku 6 lat⁹³) oraz Marię Antoninę (ur. 28 listopada 1916 roku w Zakopanem). W latach 1927–1934 Maria była uczennicą Gimnazjum SS. Najświętszej Rodziny z Nazaretu we Lwowie. Należała do harcerstwa, była przyboczną działającej w szkole drużyny⁹⁴. W czerwcu 1934 roku uzyskiwała świadectwo dojrzałości⁹⁵. Potem, od 2 listopada 1934 roku, studiowała fizykę i astronomię na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym na Uniwersytecie Jana

---

⁸⁸ MN, A.2/42, Zaświadczenie o statusie wojskowym żołnierza piechoty Włodzimierza Karola Skierskiego wydane przez CK Batalion Zapasowy 30. Pułku Piechoty hr. von Schulenburga, Lwów, 30 października 1897, k. 108.

⁸⁹ MN, A.2/42, Legitymacja l.237 Włodzimierza Skierskiego wystawiona przez Dowództwo Ochotniczej Legii Obywatelskiej/Miejskiej Straży Obywatelskiej we Lwowie, Lwów, 1 sierpnia 1920, k. 119; *Księga pamiątkowa Małopolskiej Straży Obywatelskiej*, Lwów 1928, s. 250.

⁹⁰ MN, A. 2/1, Świadectwo ślubu zawartego pomiędzy Włodzimierzem Karolem Skierskim i Marią Aurelią Józefą Złotnicką w parafii św. Andrzeja Apostoła we Lwowie, 12 kwietnia 1903, k. 111.

⁹¹ MN, A.2/1, Wycinek z gazety z nekrologiem „Maria z Nowina Złotnickich Włodzimierzowa Skierska... zasnęła w Panu 9 lutego 1933... przeżywszy lat 60”, k. 7.

⁹² MN, A.2/42.

⁹³ MN, A.2/1, Klepsydra Janiny Skierskiej, córki Włodzimierza i Marii ze Złotnickich, Skierskich, zmarłej 12 listopada 1909 roku we Lwowie, w wieku sześciu lat, k. 6.

⁹⁴ Drużyna powstała w 1933 roku. Drużynową była studentka Uniwersytetu Jana Kazimierza Bożena Löwenherzówna. Zob. I. Kozimała, *Lwowska Chórągiew Harcerki ZHP w latach 1911–1939*, Przemyśl 2003, s. 93.

⁹⁵ MN, A.2/1, Świadectwo dojrzałości Marii Antoniny Skierskiej uzyskane po ukończeniu w latach 1927–1934 Prywatnego Humanistycznego Żeńskiego Gimnazjum SS. Najświętszej Rodziny z Nazaretu we Lwowie, Lwów, 18 czerwca 1934, k. 1–2.

Kazimierza we Lwowie. W dokumentach zachował się indeks Marii Skierskiej⁹⁶ oraz świadectwa potwierdzające zdanie egzaminów z głównych zasad nauk filozoficznych (21 marca 1936), geometrii analitycznej (14 grudnia 1937) oraz analizy (18 czerwca 1938)⁹⁷. Indeks ma dodatkową wartość historyczną, gdyż znajdują się w nim podpisy wybitnych profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza, takich jak: Stanisław Loria, Hugo Steinhaus, Leon Chwistek, Stanisław Tołłoczko, Stefan Banach, Stanisław Mazur. Maria Skierska była ostatnią przewodniczącą Sodalicii Studentek⁹⁸. W 1939 roku została relegowana z uczelni przez władze sowieckie.

W okresie okupacji (1941–1944) Maria Skierska działała w ruchu oporu na terenie Lwowskiego Obszaru Armii Krajowej. Współpracowała z Delegaturą Rządu RP na Okręg Lwowski. Na przełomie lat 1940 i 1941 rozprawiała „Biuletyn Informacyjny Ziemi Czerwieńskiej”⁹⁹. Pod pseudonimem „Konstancja” już w grudniu 1941 roku zorganizowała kobiecą grupę kolportażu wydawnictw. Kierowała kolportażem nielegalnych wydawnictw, pracowała przy produkcji fałszywych dokumentów¹⁰⁰. W lipcu 1945 roku została aresztowana przez NKWD; zwolniono ją po kilku miesiącach¹⁰¹. Za działalność w okresie okupacji otrzymała w październiku 1998 roku uprawnienia kombatanckie¹⁰², wcześniej zaś, w 1996 roku, została odznaczona Krzyżem Armii Krajowej.

Po wojnie została we Lwowie. Pracowała jako laborantka medyczna. Była członkiem rady parafialnej przy katedrze lwowskiej i – jak podaje Jan Żaryn – od 1956 roku jako „kurierka” pośredniczyła między ks. Janem Cieńskim a ks. prymasem Stefanem Wyszyńskim i arcybiskupem Eugeniuszem Baziakiem¹⁰³.

⁹⁶ MN, A.2/1, Książeczka legitymacyjna [indeks] L. 8439 Marii Antoniny Skierskiej, studentki Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (wpisana na Wydział 2 listopada 1934), Lwów, 12 grudnia 1934 z fotografią, k. 8–41.

⁹⁷ MN, A.2/1, Trzy świadectwa tymczasowe Marii Antoniny Skierskiej, studentki Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jana Karola Kazimierza we Lwowie o zdanych egzaminach (z głównych zasad nauk filozoficznych, jako część egzaminu na stopień magistra filozofii w zakresie fizyki), Lwów, 21 marca 1936, k. 3–5.

⁹⁸ Informacje o Marii Skierskiej zob. J. Kamińska-Kwak, *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005, s. 78, 375, 384, 402.

⁹⁹ S. Jankowski, *Kwadras na Zamarstynowie*, Kraków 1995, s. 30. „Biuletyn Ziemi Czerwieńskiej” – organ Obszaru Lwowskiego ZWZ–AK, wydawany w latach 1941–1944. O współpracy ze Skierską wspominał Mirosław Żuławski (*Album domowe felietony*, Warszawa 1997, s. 248).

¹⁰⁰ G. Mazur, *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZW Z-AK*, Warszawa 1987, s. 249; W.J. Wiąg, *Struktura organizacyjna Armii Krajowej 1939–1944*, Warszawa 2003, s. 236; J. Węgieński, *Komendy Lwowskiego Obszaru i Okręgu Armii Krajowej 1941–1944*, Kraków 1997, s. 318.

¹⁰¹ Prawdopodobnie do tego faktu nawiązuje Elżbieta Kotarska (*Proces czternastu*, Warszawa 1998, s. 243): „Jadwiga Sosabowska i Maria Skierska powiadają, że wyniosły z lwowskiego więzienia za drugich Sowietów jedną prawdę: *za niet – suda niet*”.

¹⁰² „Kombatant. Biuletyn Urzędu do Spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych” 1999, nr 4(98), s. 4.

¹⁰³ J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997, s. 65. Autor wykorzystał w swojej pracy szereg relacji ustnych i pisemnych Marii Skierskiej.

Współpracowała z redakcją „Gazety Lwowskiej”, pismem Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej reaktywowanym w 1990 roku¹⁰⁴.

Nie założyła rodziny, mieszkała z ojcem. Włodzimierz Skierski zmarł 1 marca 1948 roku we Lwowie, został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim¹⁰⁵. Po jego śmierci i utracie mieszkania Maria Skierska zamieszkała w domu przy ulicy Snopkowskiej 11. Wraz z dr Ireną Pelczarską i Janiną Sosabowską stworzyła tam miejsce szczególne – azyl polskości. Działania podejmowane przez Skierską i jej towarzyski zyskały bardzo pochlebne oceny. „Te trzy panie stworzyły w powojennym Lwowie prawdziwie polski inteligencki dom, patriotyczny, wierny tradycjom, ciepły, serdeczny, będący oparciem i dla lwowiaków, i dla gości z Polski. Otwartość i gościnność domu szczególnie odczuli pracownicy naukowci przyjeżdżający z kraju, obdarzani wsparciem duchowym, kulinarnym, a zarazem gruntowną wiedzą o mieście”¹⁰⁶. Gościem był tam również bp Marian Jaworski, administrator archidiecezji lwowskiej rezydujący w Lubaczowie. Gdy przyjeżdżał do Lwowa, zatrzymywał się w domu przy Snopkowskiej¹⁰⁷.

W tym szczególnym domu Skierska, zwaną Myszą, dbała o zaopatrzenie i przygotowanie posiłków¹⁰⁸. Obszerną opowieść o trzech Polkach, które pozostały we Lwowie, stworzyła Elżbieta Smułkowa. Uzupełniają ją teksty Ewy Wolnicz-Pawłowskiej *Panie na Snopkowie* oraz Zbigniewa Budzyńskiego *Trzy siostry. Wspomnienie o niezłomnych lwowiankach*. Autorkę zainspirowały rysunki Henryki Biernackiej przekazane przez Marię Skierską. Stanowiły one świadectwo polskiego życia w obcym już środowisku, a uzupełniały je krótkie wierszyki autorstwa m.in. Zofii Stanek, Jana Jankowskiego, Marii Skierskiej. Elżbieta Smułkowa próbowała znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące poczucia tożsamości narodowej, motywacji i życiowych wyborów. Zaintrygowała ją wymagająca odwagi decyzja o pozostaniu w rodzinnym Lwowie pod panowaniem sowieckim, a przede wszystkim wierność temu miastu. Znany historyk i politolog Tadeusz Kisielewski zapisał, że Snopkowska była „jedną z twierdz polskości we Lwowie”¹⁰⁹. Uzupełnieniem niech będą słowa Henryka Litwina: „W latach osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych jedną z najważniejszych polskich organiza-

¹⁰⁴ R. Kożuch-Sierociuk, *Gazeta Lwowska na te polskiej prasy wydawanej na Ukrainie*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2006, nr 1–2(185–186), s. 98.

¹⁰⁵ Włodzimierz Skierski spoczął w grobie Romana i Romany Złotnickich, Cmentarz Łyczakowski, kw. 16, grób 291. Zob. <https://cmentarzlyczakowski.pl/karty-nagrobkow/romana-i-roman-zlotniczy-skierski-wlodzimierz> (dostęp: 9.03.2021).

¹⁰⁶ E. Ziółkowska, *Książka Elżbiety Smułkowej „Był dom we Lwowie...”*, „Kurier Galicyjski” 2015, nr 8(228).

¹⁰⁷ M. Buczek, *Ksiądz pralat Ludwik Kamilewski – takim go zapamiętałem*, „Res Crecoviana. Nowe Pismo Kresowe” 2019, nr 2, s. 253.

¹⁰⁸ E. Smułkowa, *Był dom we Lwowie*, Warszawa 2013. Postać Skierskiej pojawiła się też w opracowaniu A. Fastnacht-Stupnickiej (*Zostali we Lwowie*, Wrocław 2010).

¹⁰⁹ T. Kisielewski, *Zapiski historyczno-polityczne z lat 1981–1991*, Częstochowa 1994, s. 193.

cji społeczno-kulturalnych były Panie ze Snopkowskiej: Irena Pelczarska, Maria Skierska i Janina Sosabowska. Trzy damy z dobrych przedwojennych polskich domów, które mieszkały razem, podejmowały niezliczone prace na rzecz polskich środowisk we Lwowie i stanowiły trzy-, a potem dwuosobową organizację charytatywną – opieki społecznej, promocji kulturalnej i opieki nad miejscami pamięci jednocześnie. (...) Po przekroczeniu progu ich mieszkania przechodziło się do innego czasu, chociaż rozmowy poświęcone były przede wszystkim sprawom bieżącym – potrzebom i wyzwaniom chwili. Dla nas, poza merytoryczną wartością, spotkania te stanowiły okazję do napawania się przedwojennym *charme* obu pań, ich umiejętnością ironiczno-emocjonalnej konwersacji, pięknem starego stylu polskiego słowa, przeniesionym z pietyzmem przez trudne lata sowieckich represji¹¹⁰. „Panie Maria Skierska i Janina Sosabowska, wspaniałe kobiety, wielkie patriotki, zakochane w swoim Lwowie, tym obecnym, ale przede wszystkim tym eleganckim, często wspomnianym, przedwojennym”¹¹¹. Panie ze Snopkowskiej opiekowały się przyjeżdżającymi do Lwowa naukowcami z Polski, pokazywały im miasto, przybliżały polskiego ducha Lwowa. Traktowały to jako swoją misję w powojennej rzeczywistości Kresów. Dbaly też o groby na Cmentarzu Łyczakowskim.

Zasługą Marii Skierskiej było gromadzenie i pieczołowite przechowywanie pamiątek rodzinnych. Większość z nich wraz z różnymi tytułami prasy lwowskiej (pojedyncze numery z okresu od drugiej połowy XIX wieku po rok 1939), wzbogacona wydawnictwami zwartymi, dokumentami z życia społecznego oraz pamiątkami rodzinnymi, trafiła do zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie i stanowi teraz ważny element Kolekcji Leopoldis¹¹². To właśnie dzięki takim osobom „przetrwała pamięć o obrońcach Lwowa i wielu innych bohaterach, naukowcach, poetach, pisarzach i działaczach polskich”¹¹³.

Maria Skierska zmarła 30 września 2002 roku¹¹⁴ i została pochowana (wraz z Pelczarską i Sosabowską) na Cmentarzu Łyczakowskim w grobowcu lwowskich restauratorów Krystyny i Grzegorza Krebsów¹¹⁵.

W czterech pokoleniach Skierskich odzwierciedla się skomplikowana historia kresowych rodzin. Maria Skierska okazała się godną następczynią zesłańca Karola Skierskiego. Jej działalność podczas wojny, a potem inicjatywy służące

¹¹⁰ H. Litwin, *Dawno temu we Lwowie*, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 16(188), s. 17.

¹¹¹ P. Konowrocki, „Ni ma jak Lwów!...”, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 19(191), s. 18.

¹¹² H. Wiórkiewicz, *Kolekcja Leopoldis Muzeum Niepodległości w Warszawie 1992–2006*, „Niepodległość i Pamięć” 2006, nr 24, s. 323–325.

¹¹³ S. Duryś, *Przetrwanie*, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 4(176), s. 18.

¹¹⁴ Nekrolog – „Gazeta Wyborcza” (Gazeta Stołeczna), 22.10.2002, nr 247, s. 13; informacja o śmierci Skierskiej – „Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich. Oddział Stołeczny” 2002, nr 27 s. 30.

¹¹⁵ S.S. Niciejka, *Ogród snu i pamięci. Dzieje Cmentarza Łyczakowskiego oraz ludzi tam spoczywających w latach 1786–2010*, Opole 2011, s. 393–394.

zachowaniu pamięci mają znaczenie nie mniejsze od udziału dziadka w zbrojnych wystąpieniach przeciw zaborcy w XIX wieku.

Misją muzeum jest zachowanie zbiorów i udostępnienie ich badaczom. Materiały przekazane przez Marię Skierską do zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie mogą być wykorzystane w badaniach przejawów życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego Lwowa. Będąc rezultatem działalności osób prywatnych połączonych więzami rodzinnymi, dokumentują ich życie, osiągnięcia zawodowe i miejsce w społeczności kresowej oraz – przywołując słowa Alicji Kuleckiej – prezentują „zagadnienia historyczne w wymiarach różnorodnych indywidualności”¹¹⁶. Stanowiące archiwum osobiste zbiory to ważne źródło historyczne, które pomaga rekonstruować zdarzenia oraz odtwarzać biografie i przypominać aktywność osób, które jeszcze nie funkcjonują w należy im sposób w świadomości zbiorowej. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do społeczności polskiej na Kresach. Należy zachować te okruchy, z których można odtworzyć biografie i szukać w nich potwierdzenia aktywności Polaków w różnych sferach życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Muzeum Niepodległości w Warszawie, zespół A.2 Kolekcja Leopoldis, sygn. S.1, S.42, S.45.

Źródła drukowane

Atlas Inżynierów i Techników w Polsce, t. 1, cz. 4.

Dziesięciolecie wojsk VI Okręgu Korpusu, Lwów 1928.

Kalendarzyk Profesorski na rok 1913, Lwów 1913.

Księga adresowa Król. Stoł. Miasta Lwowa, R. I, Lwów 1897.

Księga pamiątkowa Małopolskiej Straży Obywatelskiej, Lwów 1928.

Mały skorowidz przemysłu rodzimego, Lwów 1913.

Obwieszczenia sądowe i administracyjne, „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” 1842, nr 248.

Orlęta w dniu imienin Wodza Narodu, Lwów 1932.

Pamiętniki z pobytu na Syberii Rufina Piotrowskiego, t. 3, Poznań 1861.

Pobyt na Syberii Rafała Błońskiego przez niego samego w Rzymie opisany w 1865 roku, Kraków 1873.

Romanowiczówna Z., *Dziennik lwowski*, t. 1: 1842–1887, Warszawa 2005.

Romanowiczówna Z., *Dziennik lwowski*, t. 2: 1888–1930, Warszawa 2005.

Romanowiczówna Z., *Kludyńki*, Lwów 1913.

Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum V imienia hetmana Stanisława Żółkiewskiego we Lwowie za rok szkolny 1925/6, Lwów 1926.

„Życie Techniczne” 1936, nr 7–8.

Literatura

Bałaabanówna A., *Lwowianki w roku 1863*, Lwów 1932.

¹¹⁶ A. Kulecka, *op. cit.*, s. 94.

- Bem K., *Słownik biograficzny duchownych ewangelicko-reformowanych. Pastorzy i diakonisy Jednoty Małopolskiej i Jednoty Warszawskiej 1815–1939*, Warszawa 2015.
- Bergman O., *Współczesne muzeum historyczne jako instytucja gromadzenia, przechowywania i udostępniania źródeł historycznych z XIX i XX wieku*, „Muzealnictwo” 2013, t. 54.
- Bruchnańska M., *Ciche bohaterki*, Miejsce Piastowe 1933.
- Buczek M., *Ksiądz prałat Ludwik Kamilewski – takim go zapamiętałem*, „Res Crecoviana. Nowe Pismo Kresowe” 2019, nr 2.
- Chmurowiczowa Z. z Chmurowiczów, *Kobiety Małopolski w r. 1863/64*, „Kronika Powszechna” 1913, nr 5.
- Durys S., *Przetrawianie*, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 4(176).
- Fastnacht-Stupnicka A., *Zostali we Lwowie*, Wrocław 2010.
- Górski R., *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2(2).
- Janik M., *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków 1928.
- Jankowski S., *Kwadrans na Zamarstynowie*, Kraków 1995.
- Kamińska-Kwak J., *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005.
- Kisielewski T., *Zapiski historyczno-polityczne z lat 1981–1991*, Częstochowa 1994.
- „Kombatant. Biuletyn Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych” 1999, nr 4(98).
- Konowrocki P., „*Ni ma jak Lwów!...*”, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 19(191).
- Kotarska E., *Proces czternastu*, Warszawa 1998.
- Kozimala I., *Lwowska Chorągiew Harcerek ZHP w latach 1911–1939*, Przemyśl 2003.
- Kozuch-Sierociuk R., *Gazeta Lwowska na te polskiej prasy wydawanej na Ukrainie*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2006, nr 1–2(185–186).
- Kulecka A., *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion” 1999, t. 100.
- Litwin H., *Dawno temu we Lwowie*, „Kurier Galicyjski” 2013, nr 16(188).
- Mazur G., *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZW Z-AK*, Warszawa 1987.
- Mroczek M., *Administracja gospodarcza dóbr Ordynacji Zamojskiej w latach 1864–1914. Uwarunkowania – organizacja – ludzie*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, t. 3, cz. 2, Lublin–Siedlce 2010.
- Nicieja S.S., *Ogród snu i pamięci. Dzieje Cmentarza Łyczakowskiego oraz ludzi tam spoczywających w latach 1786–2010*, Opole 2011.
- Polackówna H., *Uwagi o porządkowaniu prywatnych archiwów rodzinnych*, „Archeion” 1938–1939, t. 16.
- Smułkowa E., *Był dom we Lwowie*, Warszawa 2013.
- Sowińska G., *Zamojszczyzna w powstaniu styczniowym*, „Annales UMCS. Sectio F” 1993, t. 48.
- Stachowski L., *Muzea jako strażnicy materiałów archiwalnych*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 1.
- Śliwowska W., *Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku. Słownik biograficzny*, Warszawa 1998.
- Wasyłkowski J., *Notatki kolekcjonera*, [w:] *Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej. Ziemia i ludzie*, Warszawa 1997.
- Węgierski J., *Komendy Lwowskiego Obszaru i Okręgu Armii Krajowej 1941–1944*, Kraków 1997.
- Wiak W.J., *Struktura organizacyjna Armii Krajowej 1939–1944*, Warszawa 2003.
- Wiórkiewicz H., *Kolekcja Leopoldis Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *10 lat Muzeum Niepodległości w Warszawie 1990–2000. Księga pamiątkowa*, Warszawa 2000.
- Wiórkiewicz H., *Kolekcja Leopoldis Muzeum Niepodległości w Warszawie 1992–2006*, „Niepodległość i Pamięć” 2006, nr 24.
- Załęczny J., *Kobiece troski, pasje i marzenia w listach Florentyny Skierskiej (1839–1890) do przyjaciółki Zofii Romanowiczówny*, [w:] *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 7: *Prywatne światy zamknięte w listach*, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018.

Załęczny J., *Kobieta, przyjaciółka, żona, matka... Portret Florentyny ze Sturmów Skierskiej wylaniający się z listów do Zofii Romanowiczówny (z Kolekcji Leopold)*, „Niepodległość i Pamięć” 2015, nr 3(51).

Zbory i senatorowie protestanczy w dawnej Rzeczypospolitej, oprac. H.M., Warszawa 1904.

Ziółkowska E., *Książka Elżbiety Smulkowej „Był dom we Lwowie...”*, „Kurier Galicyjski” 2015, nr 8(228).

Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

Żuławski M., *Album domowe felietony*, Warszawa 1997.

Netografia

Archiwa Państwowe pomogą zadbać o domowe archiwalia, 18.07.2016, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/archiwa-panstwowe-pomoga-zadbac-o-domowe-archiwalia> (dostęp: 10.02.2021).

Szef archiwów w Polsce: twórzmy archiwa rodzinne, 14.07.2016, <https://dzieje.pl/aktualnosci/szef-archiwow-w-polsce-tworzmy-archiwa-rodzinne> (dostęp: 10.02.2021).

ABSTRAKT

The aim of the article is to recreate the fate of the Skierski family on the basis of materials donated to the Museum of Independence in Warsaw by Maria Skierska from Lviv, and indirectly to demonstrate the usefulness of such collections for research on the history of individuals and families. The preserved archives, supplemented by a query in various studies, made it possible to outline the fate of people who are seemingly average, yet contribute a lot to the image of life in the Borderlands. Based on the accumulated knowledge, it was possible to reconstruct the history of the Skierskis and their involvement in the life of Lviv and Poland. The analysis of materials from the family archive, enriched with a query, confirms the belief that museum magazines still hide not only extremely interesting, but also valuable from the point of view of historical research materials, and their use goes far beyond presentation at exhibitions on the borderland. They are the starting point for broader scientific inquiries. Recreating individual beings and the history of families makes it possible to describe the fate of the borderland community in a broader historical perspective. Each such “discovery” of interesting materials in museum collections is an indication of further clues and makes researchers aware of how many materials from museum collections are still to be discovered and processed.

Keywords: Skierski family; Museum of Independence in Warsaw; Lviv; biographical research; archives